

VĂN HÓA - YẾU TỐ QUAN TRỌNG CHO SỰ PHÁT TRIỂN LÂU BỀN THEO ĐỊNH HƯỚNG XHCN

LÊ QUANG THIÊM

Khoa Ngữ văn - ĐHTH Hà Nội

Mấy năm gần đây, khi tổng kết kinh nghiệm phát triển ở một số nước, một số khu vực trên thế giới cũng như việc xây dựng mô hình, tìm các giải pháp phát triển xã hội, yếu tố văn hóa thường được đào sâu xem xét. Nhiều học giả, nhiều nhà hoạt động chính trị - xã hội nổi tiếng đã đi đến khẳng định rằng: Văn hóa là yếu tố quan trọng cho sự phát triển lâu bền, và đối với chúng ta, là phát triển lâu bền theo định hướng xã hội chủ nghĩa⁽¹⁾.

Quả vậy, trong vòng mấy chục năm qua, chưa bao giờ văn hóa - văn minh lại được chú ý, thảo luận đánh giá nhiều như vậy. Từ năm 1967 đến 1983 Unesco đã tổ chức hơn chục hội nghị liên chính phủ bàn về văn hóa và phát triển. Năm 1983 Đại hội đồng 22 của Unesco đã thông qua nghị quyết về thập kỷ phát triển văn hóa do liên hiệp quốc phát động, Unesco thực hiện. Ngày 9/12/1986 Đại hội đồng LHQ đã thông qua nghị quyết 41/187 tuyên bố thập kỷ 1988-1997 là thập kỷ phát triển văn hóa thế giới với 4 mục tiêu lớn. 1) Thừa nhận vị trí của văn hóa trong phát triển, tìm mọi phương thức để tạo ra sự hòa hợp giữa sản xuất và sáng tạo, để cho kinh tế có thể bắt rễ trong văn hóa và ngược lại. 2) Khẳng định và làm phong phú các bản sắc văn hóa. 3) Mở rộng sự tham gia của nhân dân vào đời sống văn hóa, huy động các lực lượng tự do, sáng tạo vì sự phát triển và tiến bộ xã hội. 4) Đẩy mạnh hợp tác văn hóa quốc tế, gia tăng tìm kiếm và tăng cường các mối quan hệ, qua đó một nền văn hóa được tự do hấp thụ các nguồn dinh dưỡng của các nền văn hóa khác và nuôi dưỡng trở lại với các nền văn hóa⁽²⁾. Với mức độ gay gắt hơn, có người đã bàn về "Sự chuyển đổi của các nền văn minh"⁽³⁾ "nói đến các nền văn minh sẽ xung đột với nhau" sau thời chiến tranh lạnh⁽⁴⁾.

Ở phạm vi kinh nghiệm thực tiễn, người ta cũng đã rút ra nhiều bài học sâu sắc. Nhân loại như đang đứng trước những thử thách nan giải: Sau nguy cơ chiến tranh hủy diệt là xung đột sắc tộc, khu vực đang có nguy cơ bột phát: Thiên nhiên bị khai thác cạn kiệt, môi trường sinh thái bị phá hoại, nạn ô nhiễm môi trường tới mức báo động. Nhiều tệ nạn gia tăng, các nạn đại dịch đang ngoài vòng kiểm soát. Thế giới đang đứng trước "tiếng chuông cảnh tỉnh cho thế kỷ XXI"⁽⁵⁾ và "ngoài vòng kiểm soát sự rối loạn toàn cầu..."⁽⁶⁾. Đặc biệt là sự phân cực giữa "thế giới giàu có" và "thế giới nghèo hèn" ngày càng tăng. Các nước đang phát triển tìm cách phát triển, nhưng nhiều nước phát triển

ược một bước rồi chứng lại, thậm chí còn kéo theo bao nhiêu vấn đề suy thoái nan giải. Các nước đã phát triển thì khủng hoảng vì "xã hội tiêu dùng" "lối sống vị kỷ, buông thả" là người ta đang đi tìm "xã hội có ý nghĩa" để thoát khỏi các "Thế giới tiêu dùng đang rối loạn" (7).

Trong bối cảnh văn hóa - xã hội có tính toàn cầu như vậy LHQ đã khẳng định "Văn hóa" và phát triển là hai mặt gắn liền với nhau". "Văn hóa cần coi mình là một nguồn bổ sung trực tiếp cho phát triển và ngược lại phát triển cần thừa nhận văn hóa giữ một vị trí trung tâm, một vai trò điều tiết xã hội". "Phân tích đến cùng, các trọng tâm, các động cơ là các mục đích của phát triển phải được tìm trong văn hóa" và "Hễ nước nào tự đặt ra cho mình mục tiêu phát triển kinh tế mà tách rời môi trường văn hóa thì nhất định sẽ xảy ra những mất cân đối nghiêm trọng cả về mặt kinh tế lẫn văn hóa, và tiềm năng sáng tạo của nước ấy sẽ suy giảm rất nhiều" (8).

Đảng ta trong "Chương trình xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội" đã chỉ rõ và nhấn mạnh nội dung và vai trò của "mặt trận văn hóa" (9). Nó được cụ thể hóa thêm trong "Chiến lược ổn định và phát triển kinh tế - xã hội đến năm 2000" (10) và gần đây Nghị quyết Hội nghị lần thứ 4 Ban chấp hành Trung ương Đảng khóa VII chỉ rõ: "Văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, một động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế xã hội, đồng thời là mục tiêu của chủ nghĩa xã hội" (11). Thật hiển nhiên là cả về lý luận lẫn thực tiễn, cả về trước mắt lẫn lâu dài, cả về phạm vi quốc tế, quốc gia cho đến các khu vực, vùng miền... văn hóa là yếu tố quan trọng không thể hiện được trong phát triển mà đặc biệt cần nhấn mạnh là phát triển lâu bền, *phát triển theo định hướng xã hội chủ nghĩa*.

*
* * *

Nói đến văn hóa, hiểu văn hóa như là "nền tảng tinh thần của xã hội" là cách hiểu văn hóa từ bản chất, từ một cơ sở tổng kết sâu sắc và bao quát lịch sử và hoạt động thực tiễn sáng tạo của con người.

Văn hóa (culture) từ nguyên là chỉ sự vun trồng, chăm sóc, nói chung là chỉ toàn bộ hoạt động tiến hóa và sáng tạo của con người để tạo ra "một tự nhiên thứ 2" - tự nhiên của con người khác với "tự nhiên thứ nhất" (nature) sông núi, đất trời. Con người là chủ thể hoạt động sáng tạo xã hội và ngay chính bản thân nó cũng là sản phẩm của hoạt động này. Vì vậy văn hóa là trình độ người của tiến hóa, của sự phát triển xã hội

Khi chúng ta quán triệt quan điểm phát triển lâu bền tức là phát triển liên tục, thế hệ nọ nối tiếp và tạo điều kiện cho thế hệ kia phát triển theo định hướng xã hội chủ nghĩa - một hình thái kinh tế xã hội cao hơn các hình thái kinh tế xã hội đang có, như một tất yếu lịch sử, tức cũng là thừa nhận vai trò của nhân tố văn hóa, cái bản chất văn hóa - bản minh chân chính và tất yếu của xã hội chủ nghĩa.

Văn hóa là sự phát triển cái chân, cái thiện, cái mỹ trong quan hệ rộng lớn của con người với thiên nhiên, với xã hội và với con người trong đó có chính mình. Vì văn hóa hàm chứa trong nó những quan hệ rộng lớn và quan trọng thuộc về bản chất xã hội loài người mà trong đó con người là chủ, là "đấng sáng tạo", cho nên văn hóa chứa đựng một năng lượng sống tràn đầy tiềm năng, giá trị, động cơ của sự phát triển là một động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế xã hội đồng thời là mục tiêu của chủ nghĩa xã hội.

*
* *
* *

Thừa nhận một cách hiểu văn hóa rộng, là "nền tảng tinh thần của xã hội" với các bình diện chính yếu: - Tích hợp quá trình hoạt động sáng tạo con người trong lịch sử.

- Là những giá trị và định hướng giá trị theo cái chân, cái thiện, cái mỹ. Là trình độ người của sự phát triển xã hội và trong mối quan hệ với thiên nhiên với con người thì văn hóa có vai trò cực kỳ quan trọng trong phát triển lâu bền và theo định hướng XHCN. Văn hóa không chỉ là phương tiện, công cụ, động lực mà còn là "mục tiêu của chủ nghĩa xã hội".

Xã hội phát triển theo giải pháp và bản chất văn hóa là một xã hội phát triển liên tục, tốt đẹp lâu bền và theo định hướng XHCN. Nó thừa nhận lý tưởng XHCN như một xã hội tốt đẹp, một xã hội hợp quy luật của cái chân, cái thiện, cái mỹ của tinh thần nhân đạo và trình độ của người sự phát triển tất yếu. Trong đó sự phát triển của người này là điều kiện tiền đề cho sự phát triển tự do và sáng tạo của người khác, dân tộc khác. Sự phát triển không đưa đến sự gián đoạn, hủy diệt môi trường, điều kiện sống còn của nhân loại, không cho xuất hiện và làm gia tăng những hiện tượng phản văn hóa.

Xã hội phát triển theo giải pháp văn hóa và theo XHCN luôn luôn lấy con người làm trung tâm. Con người lao động sáng tạo, hoạt động không ngừng cho tiến bộ, văn minh với tất cả các mặt phong phú đa dạng hài hòa cá nhân, gia đình, xã hội, từ nhân cách, phẩm hạnh cá nhân, đến lối sống, trí tuệ, và khát vọng to lớn vì Tộc Quốc, dân tộc.

Xã hội phát triển theo giải pháp và bản chất văn hóa là xã hội ưu việt, liên kết truyền thống với hiện đại và tương lai tốt đẹp, hài hòa cá nhân và cộng đồng, dân tộc với quốc tế, sức sống bên trong và bên ngoài đối với mỗi người, mỗi dân tộc, quốc gia... là tương lai thuộc về Chủ nghĩa xã hội.

Xã hội phát triển với vai trò và hàm lượng văn hóa đúng nghĩa là một xã hội đầy ý nghĩa "mỗi người vì mọi người, mọi người vì một người" "lấy lao động sáng tạo làm nguồn vui, hạnh phúc", "mọi người đều bình đẳng trước pháp luật". Đất nước độc lập, tự do, hạnh phúc. Dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, văn minh; một xã hội người dân lao động làm chủ, ai cũng có cơm ăn áo mặc, được học hành sung sướng và vươn lên "sánh vai" với tất cả các dân tộc, các nước trên thế giới.

*
* *
* *

Từ một xã hội nông nghiệp phương đông kém phát triển, trải qua chiến tranh lâu dài tàn phá, cơ sở hạ tầng thấp kém, công nghiệp mới bắt đầu xây dựng, tiềm năng con người to lớn nhưng trình độ dân sinh, dân trí chưa cao, hệ thống luật pháp chưa đầy đủ..., chúng ta tiến lên xây dựng một xã hội văn minh, hiện đại, xã hội chủ nghĩa. Quá độ lên chủ nghĩa xã hội ở nước ta đòi hỏi có hệ điều chỉnh văn hóa, giải quyết hàng loạt vấn đề về quan hệ con người với con người, con người với thiên nhiên, xã hội theo những định hướng giá trị mới. Những giá trị định hướng mới đó ở phạm vi cả nước là: bảo đảm ổn định, hòa bình, độc lập tự do của dân tộc, là dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng văn minh. Phải tạo mọi điều kiện để làm tăng trưởng nguồn lực con người, con người mới hiện đại văn minh, thấy được phẩm chất, tinh hoa dân tộc kết hợp tiếp thu những phẩm chất mới của quốc tế, nhân loại. Đó là những con người có thể trạng tốt, khỏe mạnh,

áng tạo, có nhân cách văn hóa, đạo đức, sống hài hòa trong các quan hệ cá nhân với cộng đồng, với thiên nhiên, xã hội. Sống trong hiện tại mà không cắt đứt với các giá trị truyền thống tốt đẹp và chăm lo, tạo dựng cho tương lai; biết sống trong điều kiện vật chất đầy đủ kết hợp với những giá trị tinh thần tốt đẹp, cao cả: có mục đích, lý tưởng, có đạo đức, có nhân cách văn hóa, lao động chân chính.

Song song với việc xây dựng cơ sở vật chất phát triển kinh tế, mở rộng thị trường, ăn thiết và đừng bao giờ quên cái hàm lượng người, trình độ người trong mọi hoạt động kinh tế thị trường. Trong cuộc đổi mới, mở rộng giao lưu, hợp tác và trong điều kiện thế giới "đang chuyển đổi văn hóa, văn minh", các giá trị văn hóa hiện đang đi kèm với cái nhân văn hóa. Lối sống buông thả vị kỷ, thực dụng, chạy theo đồng tiền đến mức phi nhân tính, sùng bái tiêu dùng, hưởng lạc, các tệ nạn tham nhũng, buôn lậu, sống gấp đang tràn ngập hàng giờ rập rình tấn công, lấn át. Vì vậy việc nâng cao dân trí, đặc biệt là ý thức về cuộc sống có mục đích, có lý tưởng, nhân đạo, nhân văn; đề cao dân khí, lòng tự tin, tự hào dân tộc, chú trọng tài năng trí tuệ, tình cảm hài hòa con người và xã hội sẽ là năng lượng tiềm tàng cho xã hội mà chúng ta xây dựng và mong muốn đạt đến.

Công việc đó đã bắt đầu và cần thiết nhân lên, thấm sâu trong mỗi nhân cách, mỗi con người - mỗi tế bào xã hội. Nó phải bắt đầu từ mỗi gia đình, trường học, mọi tổ chức kinh hoạt sản xuất và hưởng thụ xã hội. Chiến lược con người, chính sách xã hội, định hướng mục đích và lý tưởng xã hội mà Đảng ta vạch ra, thực hiện và đang đổi mới, hoàn thiện thấm sâu vào bản chất văn hóa, văn minh, nhân đạo chân chính. Hơn bất cứ lúc nào, yếu tố văn hóa cần được thấm sâu thêm vào trong mọi mặt hoạt động xây dựng và sáng tạo muôn hình vạn trạng của nhân dân ta, dân tộc ta vì sự nghiệp "dân giàu nước mạnh, xã hội công bằng văn minh".

CHÚ THÍCH

(1) Nguyễn Duy Quý. "Văn hóa và phát triển xã hội". Bài phát biểu trong "Hội nghị Trung ương lần thứ IV, khóa VII.

(2) Phạm Xuân Sinh. Vài nét về thập kỷ phát triển văn hóa (1988-1997). Nghiên cứu văn hóa, nghệ thuật (104) số 2-1992.

(3) G. G. Diligenski "Sự kết thúc lịch sử" và sự thay thế văn minh. Những vấn đề triết học, số 3-1991 tiếng Nga, tr. 29-42.

(4) Samuel P. Huntington. Trong: "Phương tây sau chiến tranh lạnh". Tài liệu tham khảo TTXVN, 12/1993. tr 9-27.

(5) Aurelie Peccei và Daisakc Ikeda. Tiếng chuông cảnh tỉnh cho thế kỷ XXI, Ixb chính trị quốc gia. HN. 1993.

(6) Zbigniew Brzezinski. Ngoài vòng kiểm soát, Sự rối loạn toàn cầu bên thềm thế kỷ XXI". Hà Nội 10/1993 Tổng cục II giới thiệu.

(7) Gérard Demuth, Société de sens. Le monde 7/1/1992.

(8) Federico Mayor Zaragoza. Thập kỷ thế giới phát triển văn hóa; Người đưa tin Unesco, 11/1988, trang 5.

(9) Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên CNXH. Nxb Sự thật

Hà Nội. 1991.

(10) *Chiến lược ổn định và phát triển kinh tế - xã hội đến năm 2000*. Nxb. Sự thật Hà Nội 1991.

(11) *Văn kiện Hội nghị lần thứ 4. Ban chấp hành Trung ương khóa VII*, trang 5. Hà Nội tháng 2-1993.

**CULTURE - THE IMPORTANT FACTOR FOR SOCIAL DEVELOPMENT AIMING
TO THE SOCIALISM IN VIETNAM.**

Le Quang Thiem

Faculty of Philology, Hanoi University

Today culture has been considered as an extended definition. The culture has included material characteristics, assembled positive activities of human being. The culture has contained strongly humane content.

It has been the spiritual basic, the regulating system of development. The culture is extremely important for the long - lasting development of a society. Culture and civilization have related closely to each other. Culture - civilization is an important factor for Vietnam in coming up to the nation with rich residents, powerful country, and civilization equity society aiming to the socialism.